

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญและความเป็นมาของปัญหา

กรมสุขภาพจิต (2542) ได้ให้ความหมายของทักษะชีวิตไว้ว่า หมายถึง ความสามารถขั้นพื้นฐานอันประกอบด้วย ความรู้ เจตคติ และทักษะในอันที่จะจัดการกับปัญหารอบ ๆ ตัว ในสภาพปัจจุบัน และเตรียมพร้อมสำหรับการปรับตัวในอนาคต ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเพศ ยาเสพติด บทบาทชายหญิง ชีวิตครอบครัว สุขภาพ อิทธิพลสื่อต่าง ๆ สิ่งแวดล้อม จริยธรรม ปัญหาสังคม เป็นต้น ทักษะชีวิตจึงเป็นกระบวนการเรียนรู้หรือการปรับตัวในการเผชิญปัญหารอบ ๆ ข้าง (ปารกรรม วุฒิพงษ์, 2541) เป็นความสามารถขั้นพื้นฐานของบุคคลในการกระทำหรือจัดการกับความต้องการและสิ่งท้าทายในชีวิตประจำวัน และยังเป็นสิ่งช่วยให้มีสุขภาพจิตที่ดีสามารถปรับตัว และมีพฤติกรรมที่เหมาะสมเมื่อมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลและสังคม (World Health Organization [WHO], 1994) หากวัยรุ่นมีทักษะชีวิตที่ดีก็จะสามารถ ป้องกันปัญหาต่าง ๆ ในช่วงพัฒนาการของวัยรุ่นได้ (คำธณณลำพูน, 2543) แหล่งที่มาของทักษะชีวิต สำหรับวัยรุ่น อันดับแรกคือ บ้าน และครอบครัว (ขงยุทธ วงศ์ภิรมย์ศานติ์, 2543) ซึ่งทักษะนี้เกิดและพัฒนาจากประสบการณ์การฝึกฝน การเรียนรู้ต่าง ๆ สะสมมาในวงจรชีวิตที่สัมผัสกับสิ่งต่าง ๆ ทั้งพ่อแม่ ญาติพี่น้อง สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมทั้งหลาย เพราะครอบครัวเป็นสถาบันแรกของมนุษย์ และเป็นสถาบันที่เป็นรากฐานของการพัฒนาบุคลิกภาพ ในการจะหล่อหลอมบุคลิกภาพของเด็กตั้งแต่เกิดจนโต เป็นผู้อบรมเลี้ยงดู ปลูกฝังทัศนคติ กำหนด วัฒนธรรมรวมทั้งจัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมที่ดี ตลอดจนจัดกิจกรรมและประสบการณ์ที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาทักษะด้านต่าง ๆ อย่างเต็มความสามารถครอบครัวจึงเป็นแหล่งการเรียนรู้และพัฒนาทักษะชีวิตแก่วัยรุ่น (อุมาพร ตรังคสมบัติ, 2544) เช่นการศึกษาของประวดี เอรารวรรณ์ และนุชนา เหลืองอังกูร (2544) ได้ศึกษาพบว่าผู้ปกครองของนักเรียนชั้นมัธยมปีที่ 1-6 มีการปฏิบัติเสริมสร้างทักษะชีวิตของ นักเรียนในระดับมาก โดยใช้วิธีการบอกสอนเป็นส่วนใหญ่ สรนันท์ สุพรรณรัตนรัฐ (2546) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างแรงสนับสนุนทางสังคมของครอบครัวซึ่งหมายถึงการยอมรับนับถือ ความรัก การดูแลเอาใจใส่จากบุคคลในครอบครัว ต่อทักษะชีวิตของนิสิตชั้นปีที่ 1 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร พบว่านิสิตที่ได้รับแรงสนับสนุนทางสังคมจากครอบครัวมากมีทักษะชีวิต ด้านการตัดสินใจ ด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ด้านการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ ด้านการสร้างสัมพันธภาพ ด้านความตระหนักในตนเอง ด้านความเห็นใจผู้อื่นและด้านการจัดการกับความเครียด สูงกว่านิสิตที่ได้รับแรงสนับสนุนทางครอบครัวน้อย และการศึกษาของอุยพงค์ โคตรพัฒนานนท์ (2543) ที่ได้ศึกษา

ความสัมพันธ์ของการปฏิบัติพัฒนกิจของครอบครัวระยะมีบุตรวัยรุ่น กับทักษะชีวิตพื้นฐานของวัยรุ่น พบว่า การปฏิบัติพัฒนกิจของครอบครัวระยะมีบุตรวัยรุ่นโดยรวมและรายด้านมีความสัมพันธ์กับทักษะชีวิตพื้นฐาน โดยรวมและรายด้าน 3 ด้าน ได้แก่ ด้านความภาคภูมิใจในตนเองและความรับผิดชอบต่อสังคม ด้านทักษะการตัดสินใจและการแก้ปัญหา และด้านทักษะการจัดการกับอารมณ์และความเครียด

ครอบครัวเป็นการรวมกันของบุคคลที่มีความรักความผูกพัน มีปฏิสัมพันธ์ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ครอบครัวจึงเป็นสถาบันทางสังคมที่เล็กที่สุด แต่มีความสำคัญที่สุด เพราะเป็นหน่วยแรกที่หล่อหลอมชีวิตของคนในครอบครัว ให้การดูแลอบรมสั่งสอน หล่อหลอมพฤติกรรม การกระทำ ความคิดความรู้สึก เรียกโดยรวมว่า ช่วยหล่อหลอมบุคลิกภาพของมนุษย์ สร้างและพัฒนาคุณภาพมนุษย์ในสังคม (วราภรณ์ ตระกูลสวัสดิ์, 2545) นอกจากนี้เมื่อเกิดปัญหาและอุปสรรค ครอบครัวยังเป็นแหล่งช่วยเหลือให้สมาชิกฟันฝ่าอุปสรรคต่างๆ ได้ ความรักความผูกพันในครอบครัวเป็นรากฐานของความเป็นปึกแผ่นแห่งสังคม (วิไลวัจน์ ฤกษ์ฤทธิ, 2521 อ้างถึงใน รุจา ภูไพบูลย์, 2541) และเพื่อให้ครอบครัวดำรงอยู่อย่างปกติมีความสุข สมาชิกในครอบครัว สามารถก้าวไปตามวงจรชีวิตได้อย่างไม่หยุดชะงัก ครอบครัวจึงต้องมีการปฏิบัติหน้าที่เพื่อตอบสนองความต้องการของสมาชิกในครอบครัว ครอบครัวที่มีความสุขหรือสุขภาวะนั้น หมายถึง ครอบครัวที่มีสุขภาวด้านชีวิตจิตสังคม และจิตวิญญาณ ซึ่งหากครอบครัวมีสุขภาว่ ก็จะส่งผลต่อสุขภาว่ของสมาชิกเช่นกัน นั่นคือ การทำหน้าที่ของครอบครัวมีผลต่อสุขภาว่ของสมาชิกแต่ละคน และสุขภาว่ของสมาชิกแต่ละคนมีผลกระทบต่อการทำหน้าที่ของครอบครัว (Hanson & Boyd, 1996) การทำหน้าที่ของครอบครัวตามแนวคิดเซอร์คัมเพลกซ์ (Circumplex Model of Marital and Family System) นั้นประกอบด้วย 3 มิติ คือความผูกพันต่อครอบครัว (Cohesion) ความสามารถในการปรับตัว (Flexibility) และการสื่อสารในครอบครัว (Communication) โดยที่การทำหน้าที่ที่ดีที่สุดนั้น ครอบครัวจะต้องมีระดับความผูกพันต่อครอบครัว และความสามารถในการปรับตัวในระดับที่สมดุล โดยมีทักษะการสื่อสารทางบวก เป็นปัจจัยที่จะช่วยเสริมให้ครอบครัวสามารถปรับการทำหน้าที่ใน 2 มิติแรกให้อยู่ในระดับที่เหมาะสม ครอบครัวที่มีระดับความผูกพันต่อครอบครัวและความสามารถในการปรับตัวที่ไม่สมดุลนั้นมักจะเป็นครอบครัวที่มีปัญหา (Olson, Gorall, & Tiesel, 2004) การศึกษาการรับรู้การทำหน้าที่ของครอบครัวของวัยรุ่นที่ใช้สารเสพติดของสมาท, ชินุกัท และดิดิเออร์ (Smart, Chibucos, & Didier, 1990) พบว่าวัยรุ่นที่รับรู้การทำหน้าที่ของครอบครัวในระดับที่ต่ำโด่ง ทั้งในมิติของความผูกพันต่อครอบครัวและความสามารถในการปรับตัวนั้นมีการใช้แอลกอฮอล์และกัญชามากกว่าวัยรุ่นที่รับรู้การทำหน้าที่ของครอบครัวทั้ง 2 มิติในระดับสมดุลหรือปานกลาง

การทำหน้าที่ของครอบครัวในด้านความผูกพันต่อครอบครัว (Family Cohesion) นี้ หมายถึง สายสัมพันธ์ทางอารมณ์ที่สมาชิกคนหนึ่ง ๆ ในครอบครัวมีต่อบุคคลอื่น ๆ ในครอบครัว ซึ่งระดับที่สมดุลถือว่าการทำหน้าที่ ที่ดีที่สุด (Olson & Gorall, 2003) ระดับที่สมดุลในที่นี้ คือ ระดับความผูกพันต่อครอบครัวที่สมาชิกในครอบครัวมีต่อกัน จะต้องไม่สูงอย่างสุดโต่ง และไม่ต่ำจนเกินไป คือมีความสมดุล ระหว่าง ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (Togetherness) และความเป็นส่วนตัว (Separateness) นั่นคือบุคคลจะต้องสามารถมีความเป็นตัวของตัวเอง มีความเป็นอิสระ เติบโต และพัฒนาเป็นปัจเจกบุคคล มีลักษณะเฉพาะตน ไม่จำเป็นต้องผูกพันตนเองติดกับ ครอบครัวตลอดเวลา และในขณะเดียวกันสมาชิกของครอบครัวที่มีความผูกพันต่อครอบครัวมากเกินไปหรือเห็นพ้องต้องกันมากเกินไปไม่สามารถเป็นตัวของตัวเองได้ พัฒนาการทางจิตใจ อารมณ์ และสังคมของสมาชิกก็จะพร่องไปด้วย (อุมพร ตรังคสมบัติ, 2544) เช่น การศึกษา ของ คิงส์ (King, 1989) พบว่า ความผูกพันต่อครอบครัวมีความสัมพันธ์ทางบวกต่อความสามารถและวุฒิภาวะในการประกอบอาชีพของวัยรุ่น และโดยเฉพาะในวัยรุ่นชาย ความผูกพันต่อครอบครัวยังมีส่วนต่อความสามารถในการควบคุมตนเองซึ่งจะช่วยส่งเสริมความสามารถในการประกอบอาชีพด้วย และมารอท์และคัลวิน (Marotz-Bardent & Colvin, 1989) ได้ศึกษาครอบครัววัยรุ่นที่มีบิดา คงานจำนวน 72 ครอบครัว พบว่าครอบครัวที่มีระดับความผูกพันต่อครอบครัวดีสมาชิกในครอบครัวจะมีวิธีการปรับตัวทางบวกต่อความเครียดที่เกิดจากการคงานของบิดาและความเครียดที่เกิดจากพัฒนาการของครอบครัว สอดคล้องกับคำกล่าวของ โคนิลสกี (Kouneski, 2001) ที่ว่าการทำหน้าที่ของครอบครัวด้านความผูกพันต่อครอบครัวมีผลต่อสุขภาวะของครอบครัวรวมถึงพัฒนาการของครอบครัว และสมาชิกทุกคนในครอบครัว ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ซึ่งระยะพัฒนาการที่สำคัญช่วงหนึ่งของบุคคลและครอบครัวคือระยะที่ครอบครัวมีบุตรวัยรุ่น (Murry & Bell-Scott, 1994) โดยมีความสำคัญทั้งต่อตัววัยรุ่นเอง และครอบครัว เนื่องจาก หนึ่งวัยรุ่นเป็นวัยที่มีการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ไปพร้อม ๆ กันอย่างรวดเร็ว ทำให้เกิดความต้องการในการปรับตัวหลายด้าน เช่น มีความต้องการเป็นอิสระ มีพลังอำนาจในตน และสำคัญที่สุด คือ การสร้างเอกลักษณ์ที่มั่นคงมีความเป็นตัวของตัวเอง สองครอบครัวจะต้องมีการปรับเปลี่ยนกระบวนการปฏิสัมพันธ์ของครอบครัว และระบบความสัมพันธ์เดิมของครอบครัวให้สอดคล้องกับความต้องการ และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอันเนื่องมาจากการพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของวัยรุ่น สามพ่อแม่ที่มีบุตรวัยรุ่นเองก็ต้องเผชิญกับความเครียดในการปรับบทบาทของตนเข้าสู่ช่วงวัยกลางคนตามวงจรชีวิต วิธีการที่วัยรุ่นและครอบครัวตอบสนองต่อความต้องการที่เกิดขึ้นในช่วงนี้สามารถทำให้เกิดความเครียดและวิกฤตต่อบุคคลและครอบครัวได้ (McCubbin & Petteson, 1986 cited in Murry & Bell-Scott, 1994) ดังนั้นครอบครัว

จึงจะต้องมีการปรับเปลี่ยนระดับความผูกพันต่อครอบครัวให้เหมาะสมกับสถานการณ์ ความเครียด หรือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดตามระยะพัฒนาการตามวงจรชีวิตที่มีบุตรวัยรุ่น (Olson & Gorall, 2003) เพื่อให้วัยรุ่นได้ดำเนินชีวิตช่วงนี้ผ่านพ้นไปอย่างราบรื่น มีปัญหาไม่ซับซ้อนมากนักเข้าสู่ความเป็นผู้ใหญ่ได้ด้วยดี หากวัยรุ่นไม่สามารถปรับตัวเผชิญต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ก็จะทำให้เกิดปัญหาตามมา เช่น ปัญหาครอบครัว ปัญหาการเรียน ปัญหาทางเพศ ปัญหาทางอารมณ์ และ พฤติกรรมปัญหา ยาเสพติด การฆ่าตัวตาย (อรุณี โสถถินนิยวงศ์, 2545) เช่นการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งของเด็กและวัยรุ่นในช่วงเปลี่ยนผ่านสู่ผู้ใหญ่ของรินเบอเกอร์ พาราดีส สตาวิก กัลโกเนีย และฟิมาลิต (Reinberz, Paradis, Giaconia, Stashwick, & Fitzmaurice, 2003) พบว่า การมีความผูกพันต่อครอบครัวในระดับต่ำนั้นเป็นปัจจัยสำคัญที่มีความเด่นชัดมากต่อความเข้มแข็งในช่วงวัยนี้

การทำหน้าที่ด้านการสื่อสารในครอบครัวตามแนวคิดเซอร์คัมเพลกซ์ (Circumplex Model of Marital and Family System) หมายถึงการแสดงออกของสมาชิกในครอบครัวเพื่อการให้ข้อมูล ความคิด ความรู้สึก แก่กันและกันครอบครัวที่มีทักษะการสื่อสารเชิงบวกช่วยให้ครอบครัวสามารถปรับตัวเผชิญต่อ สถานการณ์ความเครียดที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันได้ (Olson & Gorall, 2003) เนื่องจากการสื่อสารเชิงบวกจะทำให้สมาชิกในครอบครัวสามารถแบ่งปันความรู้สึกต่อกัน เกิดความร่วมมือร่วมใจในการปฏิบัติภารกิจเพื่อบรรลุ วัตถุประสงค์ของครอบครัว วิธีการที่ครอบครัวสื่อสารต่อกันจึงมีผลต่อรูปแบบของสัมพันธภาพ และวิถีชีวิตในครอบครัว ในช่วงวัยรุ่นซึ่งเป็นช่วงวัยที่ต้องการค้นหาตนเอง ถึงแม้ว่าเพื่อนจะมีอิทธิพลต่อความคิดและวิถีปฏิบัติของวัยรุ่นมากแต่ปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในครอบครัวก็ส่งผลต่อพัฒนาการของวัยรุ่นไม่น้อยเพราะ ปฏิสัมพันธ์ด้านการสื่อสารในครอบครัวที่เหมาะสม จะช่วยให้วัยรุ่นสามารถมีความเป็นตัวของตัวเอง กล้าคิด กล้าแสดงออก หากพ่อแม่ให้ความเคารพในการแสดงความคิดเห็นของวัยรุ่น และความมั่นใจในการที่สามารถแสดงออกของลูก รวมถึงจะต้องมีความจริงใจ ซื่อสัตย์ และมีการแสดงออกซึ่งความรัก (Bomar, 1996) เช่นงานวิจัยของวรรณดี หมูเย็น (2543) พบว่าวัยรุ่นที่อาศัยอยู่กับบิดามารดา และได้รับการสื่อสารเชิงบวกมากและการสื่อสารเชิงลบน้อยกับได้รับการสื่อสารเชิงบวกมากและการสื่อสารเชิงลบมาก มีความฉลาดทางอารมณ์สูงกว่านักเรียนที่ได้รับการสื่อสารจากครอบครัว ในแบบการสื่อสารทางบวกน้อยและการสื่อสารทางลบมาก กับการสื่อสารทาง บวกน้อยและการสื่อสารทางลบน้อย ซึ่งความฉลาดทางอารมณ์นี้ ยังพุทธ วงภิรมย์สานต์ (2543) ได้กล่าวว่าเป็นสิ่งเดียวกันกับทักษะชีวิต

การทำหน้าที่ของครอบครัวด้านความผูกพันต่อครอบครัว และการสื่อสารในครอบครัว นั้นมีผลต่อความสามารถในการปรับตัวและการพัฒนาการของสมาชิกในครอบครัวและครอบครัว

โดยรวม โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วงที่ครอบครัวมีบุตรวัยรุ่นนั้น วัยรุ่นและครอบครัวจะต้องมีการปรับระดับ ความผูกพันต่อครอบครัว ที่มีต่อกันให้อยู่ในระดับที่เหมาะสมโดยการใช้ทักษะการสื่อสารที่ดี เพื่อให้สามารถพัฒนาความเป็นเอกลักษณ์ของตน เป็นอิสระจากบิดา มารดา และยังคงระดับความผูกพันต่อครอบครัวที่เหมาะสม ทำให้สามารถปรับตัวและมีพัฒนาการที่ดีเข้าสู่วัยผู้ใหญ่อย่างมีคุณภาพ ในขณะที่เดียวกันที่วัยรุ่นมีทักษะชีวิตพื้นฐานที่ดีก็จะสามารถปรับตัวได้ดี ป้องกันปัญหาต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นในช่วงวัยได้ และครอบครัวก็เป็นสถาบันแรกที่จะสร้างและพัฒนาให้วัยรุ่นได้มีทักษะชีวิต ดังนั้นการทำหน้าที่ของครอบครัวด้านความผูกพันต่อครอบครัว และการสื่อสารในครอบครัวจึงน่าจะมีความเกี่ยวข้องและมีอิทธิพลกับการมีทักษะชีวิตพื้นฐานของวัยรุ่น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาว่าความผูกพันต่อครอบครัวของวัยรุ่นและการสื่อสารในครอบครัวนั้นมีความสัมพันธ์และมีอิทธิพลกับการมีทักษะชีวิตของวัยรุ่นหรือไม่ เพื่อจะได้นำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ในการเป็น แนวทาง ส่งเสริมให้ครอบครัวโดยเฉพาะอย่างยิ่ง บิดามารดา มีการทำหน้าที่ด้านความผูกพันต่อครอบครัว และการสื่อสารในครอบครัวให้เหมาะสมเพื่อส่งเสริมให้วัยรุ่นมีทักษะชีวิตที่ดี มีความเข้มแข็ง เข้าสู่วัยผู้ใหญ่อย่างมีคุณภาพต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาความผูกพันต่อครอบครัว การสื่อสารในครอบครัว และทักษะชีวิตพื้นฐานของวัยรุ่น
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์และความสามารถในการทำนายระหว่าง ความผูกพันต่อครอบครัว การสื่อสารในครอบครัว และปัจจัยส่วนบุคคล กับทักษะชีวิตพื้นฐานของวัยรุ่น

สมมติฐานการวิจัย

ความผูกพันต่อครอบครัว การสื่อสารในครอบครัว และปัจจัยส่วนบุคคล ของวัยรุ่น มีความสัมพันธ์และสามารถทำนายทักษะชีวิตพื้นฐานของวัยรุ่นได้

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ผลการวิจัยที่ได้สามารถนำไปเป็นแนวทางในการส่งเสริมสนับสนุนให้บิดามารดาและครอบครัว มีการทำหน้าที่ด้านความผูกพันต่อครอบครัวและการสื่อสารในครอบครัวอย่างเหมาะสม เพื่อพัฒนาวัยรุ่นให้มีทักษะชีวิตที่ดี

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้เป็นการศึกษาเกี่ยวกับ ความสัมพันธ์ระหว่าง ความผูกพันต่อครอบครัว การสื่อสารในครอบครัว กับทักษะชีวิตพื้นฐานของวัยรุ่น ในช่วงวัยรุ่นตอนกลาง ในจังหวัดปราจีนบุรี โดยศึกษาในนักเรียนที่กำลังศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย คือ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 ปีการศึกษา 2548 ในจังหวัดปราจีนบุรี เฉพาะที่อาศัยอยู่กับบิดาและมารดา

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. ความผูกพันต่อครอบครัว (Family Cohesion) หมายถึง สายสัมพันธ์ทางอารมณ์ที่วัยรุ่นมีต่อบิดามารดา และการแสดงออกซึ่งความรัก สนับสนุนและการเอาใจใส่ห่วงใยซึ่งกันและกัน วัดโดยใช้แบบสอบถามที่ผู้วิจัยดัดแปลงจากแบบสอบถามความสัมพันธ์ภายในครอบครัว (Family Cohesion) ของ ชื่นสมล อุกฤษณ์วิริยะ (2543) มีตัวแปรเฉพาะที่ใช้ในการประเมินตามแนวคิดของ โอลสันและกอรอล (Olson & Gorall, 2003) ทั้งหมด 8 ตัวคือ สายสัมพันธ์ทางอารมณ์ (Emotional Bonding), ขอบเขตของครอบครัว (Boundaries), ความร่วมมือกัน (Coalitions), การใช้เวลาร่วมกัน (Time), พื้นที่ส่วนบุคคล (Space), การคบเพื่อน (Friends), การตัดสินใจ (Decision Making), ความสนใจและการสันทนาการ (Interest and Recreation) ซึ่งสามารถวัดได้จากแบบสอบถามที่ผู้วิจัยดัดแปลงจากแบบสอบถามความสัมพันธ์ภายในครอบครัว (Family Cohesion) ของ ชื่นสมล อุกฤษณ์วิริยะ (2543)

2. การสื่อสารในครอบครัว (Family Communication) หมายถึง การแสดงออกของสมาชิกในครอบครัวของวัยรุ่นเพื่อการให้ ข้อมูล ความคิด ความรู้สึก แก่กันและกัน วัดโดยใช้แบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างจากแนวคิดการทำหน้าที่ด้านการสื่อสารในครอบครัวของโอลสันและกอรอล (Olson & Gorall, 2003) ประกอบด้วย ทักษะการฟัง (Listener's Skills), ทักษะการพูด (Speaker's Skills), การเปิดเผยตนเอง (Self-Disclosure), ความชัดเจน (Clarity), การอยู่ในหัวข้อสนทนา (Continuity/ Tracking), การเคารพคู่สนทนา (Respect and Regard)

3. ทักษะชีวิตพื้นฐานของวัยรุ่น (Life Skills) หมายถึง ความสามารถขั้นพื้นฐานของวัยรุ่นอันประกอบด้วย ความรู้ เจตคติ และทักษะในอันที่จะจัดการกับปัญหา รอบ ๆ ตัวในสภาพสังคมปัจจุบันและเตรียมพร้อมสำหรับการปรับตัวที่เหมาะสมในอนาคต วัดโดยใช้แบบวัดทักษะชีวิตพื้นฐานของ วัยรุ่น ซึ่งผู้วิจัยดัดแปลงจากแบบประเมินทักษะชีวิต (สำหรับวัยรุ่นอายุ 12-17 ปี) ของประวิต เอรารวรรณ์ และนุชชานา เหลืองอังกูร (2544) ประกอบด้วย, ความคิดวิเคราะห์วิจารณ์ (Critical Thinking), ความคิดสร้างสรรค์ (Creative Thinking), ความตระหนักรู้ในตน (Self Awareness), ความเห็นใจผู้อื่น (Empathy), ความภูมิใจในตนเอง (Self Esteem), ความรับผิดชอบต่อ

สังคม (Social Responsibility), ทักษะการสร้างสัมพันธภาพและการสื่อสาร (Interpersonal Relationship and Communication Skill), ทักษะการตัดสินใจ และการแก้ปัญหา (Decision Making and Problem Solving Skill), ทักษะการจัดการกับอารมณ์และความเครียด (Coping with Emotion and Stress Skill)

4. ปัจจัยส่วนบุคคลบางประการของวัยรุ่น หมายถึง เพศ อายุ ระดับชั้นที่ศึกษา ลำดับที่
การเกิดในครอบครัว การศึกษาของบิดา การศึกษาของมารดา

4.1 เพศ หมายถึง เพศของวัยรุ่นแบ่งออกเป็น เพศชาย และเพศหญิง

4.2 อายุ หมายถึง อายุของวัยรุ่นนับจำนวนปีเต็มตั้งแต่แรกเกิดจนถึงวันที่เก็บข้อมูล

4.3 การศึกษา หมายถึง ระดับชั้นที่วัยรุ่นกำลังศึกษาอยู่ในปัจจุบันในการวิจัยครั้งนี้
แบ่งเป็น 3 ระดับคือ มัธยมศึกษาปีที่ 4,5 และ 6

4.4 ลำดับที่การเกิด หมายถึง ลำดับที่การเกิดในครอบครัวของวัยรุ่น โดยนับ เฉพาะ
บุตรที่เกิดจากบิดามารดาเดียวกัน

4.5 การศึกษาของบิดา หมายถึง ระดับการศึกษาสูงสุดของบิดา แบ่งเป็น ประถมศึกษา
หรือต่ำกว่าประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น มัธยมศึกษาตอนปลาย อนุปริญญา ปริญญาตรีหรือ
เทียบเท่า สูงกว่าปริญญาตรี

4.6 การศึกษาของมารดา หมายถึง ระดับการศึกษาสูงสุดของมารดา แบ่งเป็น
ประถมศึกษาหรือต่ำกว่าประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น มัธยมศึกษาตอนปลาย อนุปริญญา
ปริญญาตรีหรือเทียบเท่า สูงกว่าปริญญาตรี

5. วัยรุ่น หมายถึง นักเรียนที่มีอายุ 15-18 ปีที่กำลังศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 ใน
โรงเรียน สังกัดเขตพื้นที่การศึกษา ปราจีนบุรี ปีการศึกษา 2548 ที่อาศัยอยู่กับบิดามารดา
ทั้งเพศชายและเพศหญิง

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ได้ใช้แนวคิดการทำหน้าที่ด้านความผูกพันต่อครอบครัวและการสื่อสาร
ในครอบครัวของ Circumplex Model of Marital and Family System ซึ่งแบ่งการทำหน้าที่ใน
ครอบครัวออกเป็นสามด้านคือ ความผูกพันต่อครอบครัว ความสามารถในการปรับตัวและ
การสื่อสารในครอบครัว และได้อธิบายไว้ว่าครอบครัวที่มีการทำหน้าที่ด้านความผูกพันต่อครอบครัว
ที่ดีคือครอบครัวที่มีระดับความผูกพันต่อกันในระดับที่สมดุล โดยทักษะการสื่อสารทางบวกจะช่วย
ให้ครอบครัวสามารถปรับและรักษาระดับความผูกพันต่อครอบครัวให้เหมาะสมตามระยะพัฒนาการ
และสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในครอบครัว หากครอบครัวใดความผูกพันในครอบครัวที่สมดุลก็จะ

ทำให้สมาชิกแต่ละคนและครอบครัว สามารถปรับตัวและมีพัฒนาการตามวงจรชีวิตได้อย่างดี (Olson & Gorall, 2003) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระยะพัฒนาการที่มีบุตรวัยรุ่นนี้เป็นวัยที่ต้องการอิสระ สร้างเอกลักษณ์ที่มั่นคง และมีความเป็นตัวของตัวเอง ครอบครัวจะต้องปรับระดับความผูกพันทางอารมณ์ที่มีต่อกัน ในระดับที่เอื้อให้สมาชิกมีอิสระสามารถเจริญเติบโต และพัฒนาเป็นปัจเจกบุคคลมีลักษณะเฉพาะของตน สามารถเป็นตัวของตัวเองได้โดยไม่จำเป็นต้องยึดติดกับครอบครัวตลอดเวลา (อุมาพร ตรังคสมบัติ, 2544) นอกจากการความผูกพันต่อครอบครัวและการสื่อสารทางบวกใน ครอบครัวจะช่วยให้วัยรุ่นสามารถปรับตัวและมีพัฒนาการที่ดีผ่านวัยรุ่นผู้ใหญ่ออย่างมีคุณภาพ แล้ว การที่วัยรุ่นมีทักษะชีวิตที่ดีก็จะสามารถป้องกันปัญหาที่จะเกิดในช่วงวัยได้ พร้อมทั้งสามารถมีความพร้อมในการปรับตัวได้อย่างดีสู่ผู้ใหญ่อย่างมีคุณภาพและทักษะชีวิตนี้สามารถเรียนรู้และพัฒนาได้จากครอบครัว (ยงยุทธ วงศ์ภิรมย์ศานต์, 2543) ทักษะชีวิต การทำหน้าที่ของครอบครัวด้านความผูกพันต่อครอบครัว และทักษะการสื่อสารในครอบครัวต่างเกิดและพัฒนาได้ในครอบครัว และส่งผลต่อการปรับตัวและพัฒนาการของวัยรุ่นเช่นกัน ดังนั้นความผูกพันต่อครอบครัว การสื่อสารในครอบครัวและทักษะชีวิต พื้นฐานของวัยรุ่น จึงน่าจะมีความสัมพันธ์กัน ดังสรุปเป็นกรอบแนวคิดการวิจัยดังแผนภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย